

Heuristic Thinking Incitation with Abysal and Cosmic Themes on a Efficient Permanent Education Incitarea gândirii euristice cu teme acvatic abisale și cosmice în eficientizarea educației permanente

I.-M. MIHAI, Universitatea „Ovidius”, Constanța,
M. ENESCU, Complexul Muzeal de Științe ale Naturii, Constanța

Abstract

The main problem of thinking is to start to work independently of any compulsions. This happens in an heuristical mode, under the following three circumstances: as an attempt to escape from the algorithmic rigour of setting, as urged by sociological rules of facts, as cultural-antropological reasons. Particularly abysmal and cosmic themes serve as a good opportunity to work euristically in all the years of the life and only man's stupidity can prevent him to have a destiny for his life.

De ce copiii ajung să aibă preocupări în domeniul artelor, al științelor, al sportului? Iar când se întâmplă, o fac fără prea multă legătură cu programa de învățământ. De ce adulții, chiar bunicii, ajung să intre în muzee, să citească și să urmărească cu interes emisiunile de știință? Și când o fac, acțiunile lor nu au nici o legătură cu activitatea lor productivă sau de alt fel. Gândul omului este oricând gata să se îndrepte spre tot ceea ce se întâmplă la înălțimile cosmice sau în adâncurile apelor. Când au ocazia, cu sutele de mii anual ei vizitează obiective culturale științifice cum sunt Planetariul și Delfinariul. „Chemarea” spre respectivele domenii de cunoaștere este incitantă și decisă de undeva lăuntric, la nivelul conștiinței și gândirii fiecăruia: misticii lui Platon ar spune că incitarea se află în cuvânt, în vestea renumelui revistei, al muzeului; empiriștii lui Locke ar căuta-o în imaginile modelate expozițional sau în alt fel.

Explicarea naturii unei asemenea incitări ar fi păcat să fie expedită simplist, epuizată într-o dihotomie sterilă. În oricare dintre situații, răspunsul probează identitatea aparte a ființei umane, care necesită pătrunderea adâncurilor anatomice ale gândirii, nu independent de nevoia de dezbrăcare a conștiinței de orice pudicitate în care s-a încorsetat între timp psihogenetic, social și antropologic (cf. Morris 1991). Dependente de aceasta, răspunsurile încercate trebuie să reziste la numeroase provocări, pentru ca, în final, oricărui anonim astfel incitat, să i se poată satisface cu mijloace specifice, o banală și totodată intimă și plăcută nevoie de cultură.

1. Incitarea gândirii și eficiența acțiunii educative

Doă categorii în antiteză, greu conciliabile: primul cu implicații la nivelul conștiinței, al doilea la nivel economic, au fost mereu ușor de împăcat la nivelul politic - cu deosebire la nivelul sloganelor, dar mult mai anevoios al practicii culturale. Ca o garanție „în alb” pentru eficiență o au înscrisurile din certificate și diplome, care obligă la implicarea educației școlare, a parametrului ei principal docimologic, a notei acordate de cadrul didactic, pecetea sa marcându-l pe elev pentru mulți ani în viață. Și atunci confuzia și disputele pot să devină totale. De ce? Pentru că, astfel, ies în evidență odată mai mult discrepanțele dintre ceea ce s-a evaluat odată ca eficient în școală și reușitele din viața socială.

Soluția se află la un nivel managerial profund, al respectării celui mai vechi principiu de piață, care îl declară ca „stăpân” pe consumatorul de cultură științifică. Acest stăpân în orice instituție educațională (școală, muzeu, teatru ș.a.) este preconizat să fie elevul, vizitatorul și nu profesorul, nu specialistul de un fel sau altul. Este un „consumator” care se vrea a fi diferit de consumatorul de nevoi primare. Este vorba de acel „consumator” care calcă pragul unor instituții specializate doar dacă are de ce, doar dacă ceva anume îl atrage aici, doar dacă ceea ce i se prezintă acolo îi și „spune” ceva. Sunt minime șansele ca cineva să fie incitat spre școală, spre muzeu, bibliotecă dintr-o nevoie primară, chiar când constrângerea vine din partea părinților. Doar pentru comportamentele deviate învățarea și cultura pot fi coercitive. Iar când incitarea se produce, atunci au loc transformări la nivelul gândirii, al abilităților sale de operare superioare, al conștiinței, și nu independent de obiectul de reflectat. Fenomenul poate avea loc în instituții culturale științifice anume create; poate avea loc și spontan, oriunde respectivul „consumator” este admis a reprezenta o valoare de patrimoniu, pe cât posibil și cu valoare existențială. Un raționament simplu dar adesea uitat și nejustificat inversat.

Rolul deosebit al specialistului, al cadrului didactic rămâne în continuare pus de o parte. Când însă vine vorba de eficiență, din rațiuni birocratice acest rol este frecvent supra sau sublicitat. Acest lucru constă, pe de o parte, din privarea specialistului de responsabilitate, eventual cu înmânarea confortabilă a acestei responsabilități unui personal subcalificat¹; pe de altă parte, este larg răspândită practica mistificării rolului specialistului, care în momentul următor devine un fel de *guru*, unde personalitatea sa se substituie și devine el însuși obiect de incitare. În ambele ipostaze eficiența educației ajunge compromisă, coborâtă la nivelul taxei de intrare, de școlarizare, al meditațiilor private. De aici birocrăția își extrage puteri satanice, spre a-și putea exercita imperturbabil acțiunea malefică. În aceste condiții, propriu-zisul beneficiar al incitării devine o simplă entitate pasivă, de manevră.

Eficiența educației permanente a fost întotdeauna susținută de intervenția unei didactici spontane, complementare îndeaproape celei dirijate - când pentru asta există personal cu competență. În condiții conjuncturale avantajoase ea contează pe un anume cineva care să-i insuflă beneficiarului incitării (fie acesta elev sau adult) pasiunea pentru un anume domeniu de preocupare. Antrenarea ulterioară a mijloacelor de procesare gândită a informațiilor vine ulterior de la sine. Pe această cale, în conștiința „consumatorului” se deschide o veritabilă „nișă psihologică”, pe care acesta o va ocupa pentru toată viața. Aici se va simți la el acasă, unde gândirea sa se va putea algoritmiza în voie, spre a evolua la cote de performanță maxime. Nu mai puțin, în condiții conjuncturale neavantajoase, aceeași gândire va fi incitată spre pasiuni nefaste, unde, tot cu concursul a cuiva

¹ Institutul de Memorie Culturală a editat două „Repertorii”, care menționează că marea majoritate a muzeografilor, restauratorilor, conservatorilor și documentariștilor din muzeele noastre sunt ocupate doar persoane cu studii liceale, profesionale sau cu relații; câți asemenea nu sunt și în sistemul de învățământ?!

„binevoitor”, face ca gândirea să se îndrepte și să ocupe o altă „nișă psihologică”, una declasată social, una a intenselor poftes senzuale găsite în băuturi, droguri, sex, cu aceleași efecte ireversibile pentru tot restul vieții.

2. Euristica a două forme interesante de cultură științifică

Există două forme de cultură științifică extrapolar îndepărtate una de cealaltă, găsite ca având o puternică acțiune incitantă asupra gândirii și conștiinței oamenilor. Ambele contează pe intervenția dominantă a educației permanente, ambele sunt integrate formal aceluiași sistem de cultură științifică propriu muzeelor de științe ale naturii (Băcescu 1972). Prima coboară gândul în adâncurile vieții din ape; cea de a doua îl ridică la înălțimile cosmice. Cele două forme și-au găsit loc la noi în același cadru instituțional al Complexului Muzeal de Științe ale Naturii, ca două unități cultural-științifice distincte, amplasate topografic alături: Planetariul și Delfinariul. Practica din ultimele trei decenii probează că pragul acestor lăcașuri a fost trecut de spectatori cu sutele de mii, cu toții veniți acolo de bună voie. Aveam, deci, toate motivele să ne întrebăm ce anume le incită să vină, ce anume caută ei acolo.

Natura incitantă deosebită a respectivelor motive acvatic abisale și cosmice este lăuntric sufletească, fiind o problemă motivațională a gândirii. Explicarea incitației cauzate trimite la o analiză psihogenetică a mecanismelor de gândire implicate, împreună cu descrierea structurii și dinamicii sociale a publicului antrenat și „consumator” de cultură științifică, și nu independent de evaluarea însemnătății cultural antropologice a unor asemenea angajamente practice. Corespunzător am evidențiat următoarele trei surse pentru incitația cauzată:

A. Dependent de intervenția unor mecanisme psihice distincte, motive ca acelea acvatic abisale și cosmice devin incitante. Mecanismele respective aparțin cogniției și acționează la fel la nivelul oricărui om, potențial „consumator” de cultură științifică. Adică, la intervenția acestor mecanisme se produce incitarea gândirii, cu care acțiunile mentale se stărnesc, spre a evolua fără nici o îngrădire sau rigoare prestabilită, fără anterioarele constrângeri algoritmizante. Ori, în acord cu Zlate (1999) și Golu (1985), un asemenea mod de antrenare și funcționare a acțiunilor mentale este caracteristic gândirii euristice. În acord cu ipoteza propusă, intervenția respectivelor mecanisme face posibil ca motive sau teme inspirate din viața acvatic abisală sau cea ridicată în cosmos să devină incitante deoarece permit ca acțiunile gândite să navigheze fără repere temporale prestabilite, unde soluțiile emise să poată fi alternative, să rămână în curs de a fi descoperite, într-o ordine aproximativ arborescentă, unde rezultatele să poată rămâne incerte, nedeterminate, uneori și eronate. Mai mult, într-o asemenea euristică regulile de operare mentale permit reducerea arbitrară a numărului operațiilor mentale, permit efectuarea după voie de „scurtături”, „drumuri indirecte” (Gray 1991). Euristic, actul mental se mulează plastic pe orice situație și obiect. În calea alegerii mijloacelor nu există restricții, tot ce face subiectul fiind subordonat scopului. Între alegerea mijloacelor și urmărirea scopului nu există nici o legătură; precum nici între scop și soluțiile parțiale sau intermediare găsite. Iar când, totuși, rezultatul nu este cel scontat, acțiunea mentală își reia inventiv demersul de unde acțiunea mentală s-a împotmolit. Sunt trăsături proprii gândirii incitante, care conferă acțiunilor euristice o linie evolutivă recurentă, organizatoare, descoperitoare de noi domenii (Golu 1985).

B. Existența unei atracții incitante deosebite față de secvența abisală și cosmică a naturii pretinde în mod egal o analiză sociologică. Ea pleacă cu obligativitate de la considerarea dinamicii crescute în care mulțimi de oameni ajung antrenați în „consumul” acestor forme de cultură științifică. Sunt oameni conștienți de acțiunile lor, fiind membrii ai unei comunități umane și pe care o reprezintă simbolic. Astfel, graficul alăturat reprezintă o dinamică impresionantă a oamenilor care au trecut prin cele două obiective ale Complexului Muzeal de Științe ale Naturii Constanța: Delfinariul și Planetariul. Cel mai mare număr de vizitatori anual la Planetariul a fost de 78.247; iar la Delfinariul a fost de 602.845 (cu puțin sub acest număr a fost la Acvariu). Sunt valori de mărime europeană (cf. V. Mischler 1984), deși dimensiunile respectivelor clădiri sunt modeste (80 și respectiv 780 locuri). Există teme pentru a considera rolul acțiunii incitante a secvențelor de natură reprezentate de cele două lăcașuri muzeale pentru că, deși spațiile lor sunt modeste, acolo s-a înregistrat o dinamică comparabilă cu cea din muzeele din marile capitale ale lumii (a). Prezența acolo a spectatorilor într-un număr atât de mare este mai mult decât rezultatul intervenției unor cauze de natură cognitivă, aceasta fiind expresia unei tendințe de evadare mentală - spre abisurile sau înălțimile fără de sfârșit, o tendință nerațională dar explicabilă prin multiplele frustrări pe care oamenii le suportau la acea vreme (b). Scăderea acestei dinamici, cu deosebire în ultimii ani, este tot atât de bine expresia unei reșezări a condițiilor sociale schimbate în România ultimilor 12 ani, a reșezării responsabilităților sociale ale fiecărui cetățean în parte (c).

C. În condițiile în care incitarea presupune antrenarea gândirii euristice la o mulțime de oameni, implicit se ajunge la formularea problemei intervenției unor resurse de natură cultural-antropologică. Cu atât mai mult, cu cât în cazul de față, acțiunea incitantă este cauzată chiar de secvențe aparținând naturii, de cea acvatic abisală sau de cea cosmică, secvențe care sunt expresia reușitei omului de a-și depăși propria condiție naturală. Avem teme în acest sens să vorbim chiar de un *Homo cosmicus* sau de un altul *Homo aquaticus*. Ele devin incitante, în primul rând, datorită faptului că sunt extrase din prima linie a confruntării omului cu natura, unde mecanismele antrenate acționează la nivelul conștiinței, care au o specificitate inconfundabilă. Este un nivel la care confruntarea sa cu natura omul și-o revendică din postura superiorității sale în fața acesteia, ca beneficiar al tuturor avantajelor acțiunilor sale civilizatoare. Dar de o propriu-zisă incitare poate fi vorba doar în instanța următoare, în cea de reșezare a raporturilor omului cu natura, cu aceste sau alte secvențe ale acesteia, la care se accede mult mai greu și care se realizează cultural. Este o dificultate de natură subiectivă, una care-l așează pe om în fața naturii cu toate imperfecțiunile sale, cu întreaga sa fragilitate în fața naturii. În această ipostază omul nu mai are de ce să invoce superioritatea sa asupra naturii. Dimpotrivă, cu un efort de gândire va trebui să-și declare fără nici o pudoare propriile limite în fața naturii, să-și urmărească un nou interes, cel al cultivării echilibrului raporturilor sale cu natura. Doar printr-o asemenea acțiune culturală, omul își mai poate redeclara apartenența la natură. O poate face doar cu prețul învingerii unei reacții de pudicitate până acum necunoscute. De așa ceva animalele nu sunt capabile. Ele nu pot și n-au în fața cui să-și dovedească „pudoarea” acțiunilor lor binefăcătoare sau malefice. Într-atât de diferită de restul animalelor, noua disponibilitate reactivă a omului nu numai că nu-l îndepărtează pe om de natură, ci de abia îl apropie de aceasta, de abia face

ca acțiunile lui să asculte de legile generale ale naturii. Așa s-a produs în fiecare epocă istorică în parte, așa continuă să se întâmple și astăzi, unde orice încercare de revenire la vremurile de odinioară este imposibilă.

Reașezarea în nou context a raporturilor omului cu adâncurile mării sau cosmosului este deci problema unei astfel de pudicități, a unei nevoi mentale de reflectare conștientă, care nu este epuizată doar de zestrea cu care omul își probează superioritatea în fața naturii. Dezvoltarea noilor raporturi contează de acum pe o zestre culturală diferită, despre care J. Huxley spunea că îl reamplasează pe om din nou în natură, acolo acțiunile sale ascultă de legile care o guvernează, de cea a selecției naturale, a moștenirii caracterelor etc. Un asemenea „caracter” cultural, așa cum spune Eibl-Eibesfeld, se contopește în dezvoltarea filogenetică, spre a asculta „de aceleași legi funcționale, unde evoluția culturală repetă pe o treaptă superioară a spiralei dezvoltării în evoluția biologică” (Eibl-Eibesfeld I. 1998). Este un reper cu însemnătate pentru cauza educației permanente, pentru integrarea cultural-antropologică a eficienței sale, pentru specializarea acțiunilor sale practice de diferite feluri.

3. Finalitatea incitării euristice și educația permanentă

Incitării euristice a acțiunilor mentale trebuie să i se pretindă o finalitate educativă, care să explice rostul sau scopul acestora. Considerând-o doar din punct de vedere al economiei energetice, incitarea deja apare ca ceva disgenic și contraproductiv: adică, de ce să te lași antrenat sau incitat de ceva, să risipești energie aiurea, când poți la fel de bine să eviți confortabil acest lucru? Iar problema trebuie formulată chiar și în acești termeni brutali, de înfruntare deschisă, chiar când soluțiilor țințesc cu precizie spre educația permanentă.

De altfel, analiza finalității actelor mentale incitate dintr-o rațiune sau alta a avut un motiv aparte de a fi adusă în leagănul universitar al Iașilor. S-a făcut acest lucru pentru că aici există un precedent aparte, de înfruntare reușită a numeroase tendințe și soluții menite să anuleze orice rost incitării euristice, să-i refuze acesteia orice scop educațional. Foarte generos acest lucru a fost evocat de dascălul de elită al acestei universități, profesorul V. Pavelcu (1999) în al său „elogiu făcut prostiei”. A făcut acest lucru în condițiile în care astăzi se resimte la toate nivelele educaționale un așa-numit efect de „*brain-drain*”² (cf. Brătianu 2001), care efect în termeni populari și științifici aduce la ceea ce se numește prostie - deși în conștiința societății fenomenul se bucură gradual de prețuire, de respect sau de teamă superstițioasă. De exemplu, este incitant să ai parte de leagănul educațional al unui colegiu de prestigiu, chiar cu riscul de a înfrunta pe urmă cu *brain-drain*-ul atâtor simpatici și respectabili domni și chiar dascăli de acasă; rămâne incitant să intri în posesia înaltei competențe de a opera cu „bisturiul” într-un domeniu sau altul al vieții sociale, chiar dacă există imensul pericol de a cădea victimă păcatului prea-binelui; rămâne mult mai puțin incitant să-ți asumi riscul de a te lăsa atras de un anumit domeniu de competență, ca acolo să ajungi chiar genial, pentru că, în momentul următor ai toată șansa să fii sancționat de proști. Acționează aici necruțătoarea morală „te-ai născut deștept, să te pregătești de suferință” - *Gore et uma*. Prin opoziție, liniștea și placiditatea la incitare a minții prostului sunt mai confortabile și incomparabil mai mult de invidiat.

Da, mântat de prostie omul nu va deveni un „consumator” de cultură științifică, mintea lui va refuza să se afunde în adâncurile apelor sau să se ridice în văzduhurile cosmice; în așezăminte de acest fel va intra doar mânat de forțe iraționale; de pe pedestalul său de ființă aflată deasupra naturii nu va coborî pentru nimic în lume. Este omul care iese din câmpul de incidență al educației permanente. Ce îi este dat acestuia să devină ? O ființă fără destin. Nici o problemă dacă este vorba de entități prostești individuale; devine una de maximă importanță în cazul comunităților mari de oameni; o gravă problemă însă la nivelul comunităților mari de oameni, unde cultivarea prostiei este echivalentă cu stingerea și dispariția acestora.

Bibliografie

- Băcescu M., 1972, *L'evolution des musées des sciences naturelles*. - În “Cahiers d'histoire mondiale” Vol. XV, pp. 73-101, Neuchatel, UNESCO.
- Brătianu C., 2001, *Politici și strategii de implementare a managementului calității în învățământul superior*. În vol. “Managementul calității în învățământul superior”, “Vasile Goldiș” University Press
- Eibl-Eibesfeldt I., 1998, *Iubire și ură*. Editura Trei
- Golu M., 1985, *Învățare și dezvoltare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București
- Gray P., 1991, *Psychology*, Worth Publisher Inc N.Y
- Huxley J.S., 1958, *Cultural process and evolution*. În “Behavior and Evolution” de A. Roe și G.G. Simpson (editori), Yale University Press, New Haven
- Mischler V. - *Statistique graphique preliminare a partir de l'enquete sur les Platariums*, mai 1984.- In “Colloque des Planetariums Europeens” 7-8 mai, 1987, Strasbourg
- Morris D., 1991, *Maimuța goală*, Editura Enciclopedică, București
- Pavelcu V., 1999, *Elogiul prostiei*, Editura Polirom, Iași
- Zlate M., 1999, *Psihologia mecanismelor cognitive*, Collegium, Polirom.

² Bunăoară, să țevi intrigi și conflicte artificiale ca să-ți elimini colegul care a avut parte de o specializare la o universitate de prestigiu (p.115)